




KAMIL WASILKIEWICZ*

 <https://orcid.org/0000-0002-4435-9766>

KONFLIKT KSIĘCIA POMORSKIEGO BOGUSŁAWA IV Z ZAKONEM TEMPLARIUSZY (1283 – OK. 1291)


Abstract

The Conflict of Bogislaw IV, Duke of Pomerania,
with the Knights Templar (1283 – c. 1291)

The article is dedicated to the conflict of the Duke of Pomerania, Bogislaw IV with the Knights Templar, which broke out in 1283 and lasted at least until the autumn of 1291. The aim of the paper is to demonstrate the causes of this feud, its details, as well as the effects of individual decisions and actions taken by its participants. The article is an outcome of research, the significant part of which was the analysis of normative sources, including documents issued by Pomeranian dukes, the Knights Templar, bishops of Lebus and Kamień, as well as Brandenburg Margraves from the House of Ascania. It should be emphasised that the analysis of the papal bull issued by Nicholas IV in 1291 was crucial for preparing the article. As a result of the research, it was established that Bogislaw IV had good relations with the Knights Templar at least until July 1281. They deteriorated in 1282 as the Templars became closer to the Brandenburg Margraves, who competed with the duke for influence in the region. During the war of 1283–1284 between the Margraves and the coalition of rulers and towns of North Germany and Pomerania, the Knights Templar supported the House of Ascania. This led to an outbreak of a long-standing conflict between the Order and Bogislaw IV, who raided the Templars' commandery in Rurka twice, probably in 1284 and 1289. The second attack resulted in a complicated and turbulent trial that was instigated by a complaint that the Knights Templar from the German-Slavic Province submitted to Pope Nicholas IV. It was not possible to determine when exactly this conflict ended and what its consequences were.

Keywords: Duke Bogislaw IV; Duchy of Pomerania; Knights Templar; commandry in Rurka; Margraviate of Brandenburg; House of Ascania; thirteenth century

* Instytut Kultury Europejskiej, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu,

 kamil.wasilkiewicz@amu.edu.pl

Nadesłany 14.05.2020; Nadesłany po poprawkach 8.07.2020; Zaakceptowany 10.07.2020

Problem konfliktu księcia pomorskiego Bogusława IV z templariuszami był wielokrotnie poruszany w historiografii polskiej i niemieckiej, ale przeważnie traktowano go marginalnie. Stanowił epizod w pracach poświęconych różnym zagadnieniom, np. funkcjonowaniu zakonu templariuszy na Pomorzu Zachodnim, dziejom ziemi bańskiej, pomorskim zamkom i klasztorom czy polityce prowadzonej przez Bogusława IV. Odnosili się do niego m.in. Martin Wehrmann¹, Michael Schüpferling², Hermann Hoogeweg³, Helmut Lüpke⁴, Albert Breitsprecher⁵, Zbigniew Radacki⁶, Bogusław Korban⁷, Edward Rymar⁸, Dariusz Wybranowski⁹, Gunther Lehmann i Christian Patzner¹⁰, Przemysław Kołosowski¹¹

¹ Martin WEHRMANN, *Der Templerorden in Pommern*, Monatsblätter der Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde, Jg. 10: 1896, Nr. 3, s. 44

² Michael SCHÜPFERLING, *Der Tempelherren-Orden in Deutschland*, Bamberg 1915, s. 141–143.

³ Hermann HOOGEWEG, *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, Bd. 2, Stettin 1925, s. 861.

⁴ Helmut LÜPKE, *Die pommersche terra Krayna und der Templerorden*, Monatsblätter der Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde, Jg. 46: 1932, Nr. 10, s. 141–142.

⁵ Albert BREITSPRECHER, *Die Komturei Rörchen-Wildenbruch. Geschichte des Landes Bahn und Wildenbruch*, Stettin 1940, s. 78.

⁶ Zbigniew RADACKI, *Średniowieczne zamki Pomorza Zachodniego*, Warszawa 1976, s. 117–118.

⁷ Bogusław KORBAN, *Fundacje templariuszowskie na ziemiach polskich*, Przegląd Zachodniopomorski, t. 1 (30): 1986, nr 1, s. 111.

⁸ Edward RYMAR, *Okolice Pyrzyce i Stargardu w okresie wzmożonej agresji brandenburskiej na Pomorzu w drugiej połowie XIII wieku*, Zeszyty Pyrzyckie, t. 2: 1969, s. 97–98; idem, *Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi ze starszej linii askańskiej w latach 1279–1296*, [in:] *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, red. Jadwiga KRZYŻANIAKOWA, Poznań 1997, s. 128, 137–138; idem, *Dzieje Bań i Ziemi Bańsko-Swobnickiej ok. 1230–1945*, [in:] *Banie nad Tywą. Z dziejów Ziemi Bańsko-Swobnickiej*, red. Edward RYMAR, Pyrzyce 1999, s. 106–109; idem, *Kolińska komtura na tle dawnych dziejów stargardzkich joannitów*, Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie poświęcony przeszłości i kulturze Pomorza, t. 3: 2003, s. 62; idem, *Udział Pomorza w wojnie koalicyjnej z Brandenburgią 1283–1284*, [in:] *W kręgu idei, polityki i wojska. Studia ofiarowane Profesorowi Januszowi Farysiowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. Tomasz SIKORSKI, Henryk WALCZAK, Adam WĄTOR, Szczecin 2009, s. 480, 485; idem, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*, Gorzów Wielkopolski 2015, s. 194.

⁹ Dariusz WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów w Goleniowie na tle stosunków księcia Bogusława IV z zakonami rycerskimi w latach 1280–1291*, Przegląd Zachodniopomorski, t. 14 (43): 1999, nr 3, s. 9–23; idem, *Udział rycerstwa w konflikcie Bogusława IV z juniorami w latach 1294–1295. Przyczynek do układów podziałowych księstwa zachodniopomorskiego w 1295 roku*, Przegląd Zachodniopomorski, t. 15 (44): 2000, nr 3, s. 11; idem, *Zakony rycerskie w polityce biskupa kamińskiego Hermana von Gleichena w latach 1261–1288*, [in:] *Mazowska, Pomorze, Prusy*, red. Błażej ŚLIWIŃSKI (Gdańskie Studia z Dziejów Średniowiecza, nr 7), Gdańsk 2000, s. 306–307, 309–310; idem, *Recepcja idei wypraw krzyżowych i echa „misji pruskiej” na Pomorzu Zachodnim w XII–XIII wieku*, Przegląd Zachodniopomorski, t. 16 (45): 2001, nr 4, s. 34.

¹⁰ Gunther LEHMANN, Christian PATZNER, *Die Templer im Osten Deutschlands*, Erfurt 2005, s. 70–71.

¹¹ Przemysław KOŁOSOWSKI, *Z badań nad siedzibami templariuszy na ziemiach pogranicza wielkopolsko-pomorsko-lubusko-brandenburskiego*, Zeszyty Naukowe. Nowa Marchia – Prowincja

oraz Edmund Burzyński¹². Dzięki ich badaniom, szczególnie D. Wybranowskiego i E. Rymara, są znane prawdopodobne przyczyny konfliktu, jego ogólny przebieg, a przede wszystkim towarzyszące mu okoliczności polityczne. Analiza materiału źródłowego, zwłaszcza bulli Mikołaja IV z 27 IX 1291 r.¹³, pozwala jednak na znaczne uzupełnienie stanu wiedzy na temat poruszanego problemu.

Bogusław IV objął rządy w Księstwie Pomorskim po śmierci swojego ojca Barnima I w listopadzie 1278 r. (współrządził z ojcem od 1273 r.)¹⁴. Na obszarze jego władztwa znajdowała się komandoria templariuszy w Rurce¹⁵ (niem. Rörchen; woj. zachodniopomorskie, powiat gryfiński, gmina Chojna)¹⁶. Powstała najpóźniej w lipcu 1263 r. (w źródłach po raz pierwszy pojawia się wówczas tamtejszy komandor – brat Fryderyk)¹⁷ na gruncie nadań Barnima I (ziemia bańska w grudniu 1234/1235 r.¹⁸, wieś Nawodna w 1244 r.¹⁹) i Henryka

Zapomniana – Wspólne Korzenie, nr 7: 2007, s. 43; idem, *Z badań nad dziejami templariuszy na pograniczu brandenbursko-pomorskim. Komandoria w Rurce*, [in:] *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie*, t. 2, red. Kazimierz GRĄŻAWSKI, Włocławek–Brodnica 2007, s. 450; idem, *Rurka. Wieś templariuszy*, Chwarszczany 2018, s. 39–40, 42–43.

¹² Edmund BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy na ziemiach Polski piastowskiej i na Pomorzu Zachodnim*, Wodzisław Śląski 2010, s. 144–147; idem, *Zestawienie imienne i przynależność konwentualna członków rycerskiego zakonu templariuszy z komandorii lokowanych na terenie ziem piastowskich i na Pomorzu Zachodnim*, [in:] *Na szlakach dwóch światów. Studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Hauzińskiemu*, red. Agnieszka TETERYCZ-PUZIO, Słupsk 2016, s. 578, 581–582.

¹³ *Pommersches Urkundenbuch* (dalej cyt. PUB), Bd. 6, Abt. 2, bearb. v. Otto HEINEMANN, Stettin 1907, nr 4023, s. 381–383; *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Templerordens im Bereich des Bistums Cammin und der Kirchenprovinz Gnesen*, nach Vorlage v. Helmut LÜPKE neu bearb. v. Winfried IRGANG, Köln–Wien 1987 (dalej cyt. UuR), nr 69, s. 65–67.

¹⁴ Edward RYMAR, *Rodowód książąt pomorskich*, t. 1, Szczecin 1995, s. 181.

¹⁵ Zob. H. HOOGEWEG, op.cit., s. 857–867; A. BREITSPRECHER, op.cit., s. 63–82; Z. RADACKI, op.cit., s. 115–121; E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 84–88, 106–111; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 70–78; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 136–149; P. KOŁOSOWSKI, *Rurka. Wieś templariuszy*, s. 20–47.

¹⁶ W artykule podano lokalizację miejscowości liczących mniej niż 10 tys. mieszkańców. Niemieckie nazwy geograficzne, w tym nazwy miast, zapisano zgodnie z regułami określonymi przez Komisję Standaryzacji Nazw Geograficznych poza Granicami Rzeczypospolitej Polskiej przy Głównym Geodecie Kraju. Zob. *Urzędowy wykaz polskich nazw geograficznych świata*, red. Maciej ZYCH, Warszawa 2019, s. 194–202.

¹⁷ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 3961, s. 345–346; UuR, nr 49, s. 49–50. Zob. E. BURZYŃSKI, *Zestawienie imienne*, s. 587–588.

¹⁸ *Riedel's Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten* (dalej cyt. CDB), Th. 1, Bd. 19, Berlin 1860, nr 4, s. 2–3; PUB, Bd. 1, Abt. 1, bearb. v. Robert KLEMPIN, Stettin 1868, nr 309, s. 234; UuR, nr 12, s. 17–18. Na temat datacji dokumentu zob. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 76–78.

¹⁹ CDB, Th. 1, Bd. 19, nr 1, s. 173; PUB, Bd. 1, Abt. 1, nr 427, s. 337–338; UuR, nr 29, s. 31–32.

Brodatego (200 łanów nad Rurzycą w 1235 r.²⁰) oraz przy wsparciu biskupów – lubuskiego, Henryka²¹ i kamieńskiego, Konrada III²². Funkcjonowała do drugiego dziesięciolecia XIV w. Została zlikwidowana wskutek kasaty zakonu templariuszy (bulla *Vox in excelso* z 3 IV 1312 r.)²³, a następnie przejęta przez joannitów (na mocy bulli *Ad providam* z 2 V 1312 r.)²⁴.

Bogusław IV utrzymywał dobre relacje z templariuszami co najmniej do lipca 1281 r. Potwierdza to obecność Teodoryka, przełożonego konwentu w Rurce, w otoczeniu księcia. Komandor od stycznia 1280 r. do lipca 1281 r. czterokrotnie był świadkiem czynności prawnych Bogusława IV²⁵. Pierwszy raz stało się to 18 I 1280 r. w Altentreptow (Meklemburgia-Pomorze Przednie, powiat Mecklenburgische Seenplatte), gdzie był obecny podczas przekazania wsi Zwiedorf (Meklemburgia-Pomorze Przednie, powiat Mecklenburgische Seenplatte) biskupowi kamieńskiemu Hermanowi, jego następcom i diecezji kamieńskiej przy zachowaniu praw do niej przez cystersów z klasztoru w Reinfeld (Szlezwik-Holsztyn, powiat Stormarn)²⁶. Drugi raz, 31 V 1281 r. w Tattynii (niem. Hagen; woj. zachodniopomorskie, powiat policki, gmina Police), był świadkiem potwierdzenia przekazania w lenno przez klasztor cysterek ze Szczecina wsi Golęcino (niem. Frauendorf; obecnie północna część Szczecina) z 30 łanami rycerzowi Henrykowi von Santzen (de Zaynz) i jego żonie Zofii oraz przekazania wspomnianemu klasztorowi dworu w słowiańskim wiku (była to osada nieopodal Szczecina)²⁷, który należał wcześniej do Stefana Mozkucha²⁸. Trzeci raz, 19 VI 1281 r. w okolicach Nowego Warpna („apud Warpam”; niem. Neuwarp; woj. zachodniopomorskie, powiat policki, gmina

²⁰ CDB, Th. 1, Bd. 24, Berlin 1863, nr 2, s. 1–2; PUB, Bd. 1, Abt. 1, nr 310, s. 234–235; UuR, nr 14, s. 19–20.

²¹ CDB, Th. 1, Bd. 24, nr 2, s. 1–2; PUB, Bd. 1, Abt. 1, nr 310, s. 234–235; UuR, nr 14, s. 19–20.

²² UuR, nr 18, s. 23.

²³ *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, t. 2: *Konstantynopol IV, Lateran I, Lateran II, Lateran III, Lateran IV, Lyon I, Lyon II, Vienne (869–1312)*, opr. Arkadiusz BARON, Henryk PIETRAS, tł. Arkadiusz BARON [et al.], Kraków 2003, s. 465–482.

²⁴ *Ibid.*, s. 483–494. Zob. Maria STARNAWSKA, *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*, Warszawa 1999, s. 69; Grzegorz J. BRZUSTOWICZ, *Likwidacja zakonu templariuszy w Nowej Marchii i na Pomorzu Zachodnim*, *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny*, nr 16: 2009, s. 56.

²⁵ Zob. D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 10–11; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 144.

²⁶ PUB, Bd. 2, Abt. 2, bearb. v. Rodgero PRÜMERS, Stettin 1885, nr 1151, s. 414–415. Zob. Kazimierz BOBOWSKI, *Dyktat dokumentów zachodniopomorskich dla klasztoru cystersów w Reinfeld (do końca XIII wieku)*, [in:] *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, red. Danuta ZYDOREK, Poznań 2001, s. 285–290.

²⁷ Zob. Lucyna TUREK-KWIATKOWSKA, *Wik Dolny*, [in:] *Encyklopedia Szczecina*, t. 2: *P–Ż*, red. Tadeusz BIAŁECKI, Szczecin 2000, s. 609–610.

²⁸ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1203, s. 449–450.

Nowe Warpno), uczestniczył w przekazaniu prepozytowi, dziekanowi i kapitule kanoników kościoła św. Marii w Szczecinie dwóch sieci typu *garn* (sieci grube, służące do rybołówstwa przybrzeżnego)²⁹ z prawem do korzystania z nich w Zalewie Szczecińskim³⁰. Czwartą, ostatni raz – 6 VII 1281 r. w Gryfinie – był świadkiem wystawienia przywileju miastu Gryfino (niem. Greifenhagen), które uzyskało prawo do eksportu towarów przez rzekę Regalicę i jezioro Dąbie (Bogusław IV wystawił przywilej za zgodą swoich braci, Barnima II i Ottona I)³¹. Warto zauważyć, że na listach testacyjnych mistrz Teodoryk został trzykrotnie wymieniony na pierwszym miejscu: 18 I 1280 r. w Altentrepow („frater Theodericus magister de curia Rorich³²”), 19 VI 1281 r. w okolicach Nowego Warpna („frater Theodericus magister de curia Rorik³³”) oraz 6 VII 1281 r. w Gryfinie („frater Thy. magister Roreke³⁴”), co świadczy o tym, że komandor cieszył się szacunkiem księcia i zajmował wysokie miejsce w hierarchii społecznej³⁵.

Kontakty między stronami prawdopodobnie rozluźniły się w pierwszej połowie 1282 r. na skutek zbliżenia się templariuszy do margrabiów brandenburskich – zarówno do ich linii młodszej z Salzwedel, jak i starszej ze Stendal³⁶. Zadbali o to sami Askańczycy, którzy dostrzegli w zakonie przydatnego sojusznika czy też, jak stwierdził D. Wybranowski, „narzędzie do wykorzystania”³⁷. Dążąc do zacieśnienia relacji z templariuszami, Otton V Długi, Albrecht III i Otton VI Mały zaprosili do Salzwedel mistrza Henryka, komandora Chwarszczan (niem. Quartschen; woj. zachodniopomorskie, powiat myśliborski, gmina Boleszkowice)³⁸. W dniu 3 III 1282 r. był on świadkiem ich czynności prawnej

²⁹ Zob. Mirosław KUKLIK, *Narzędzia i metody połowów w rybołówstwie przybrzeżnym*, [in:] *Jem jô rëbòk... Rybołówstwo na Kaszubach – tradycja i współczesność*, red. Anna KWAŚNIEWSKA, Wieżycza 2014, s. 289–290.

³⁰ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1204, s. 450.

³¹ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1206, s. 451–452. Zob. Benedykt ZIENTARA, *Rola Szczecina w odrzańskim i bałtyckim handlu zbożem XIII–XIV w., cz. 1*, Przegląd Historyczny, t. 52: 1961, z. 3, s. 425.

³² PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1151, s. 415.

³³ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1204, s. 450.

³⁴ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1206, s. 451–452.

³⁵ Zob. Agnieszka GUT, *Kolejność świadków rycerskich w testacjach dokumentów książąt zachodniopomorskich do połowy XIV wieku*, *Studia Źródłoznawcze*, t. 39: 2001, s. 29–35.

³⁶ Zob. Jerzy STRZELCZYK, *Brandenburgia*, Warszawa 1975, s. 89; Jerzy WALACHOWICZ, *Geneza i ustrój polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku* (Prace Komisji Historycznej – Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, t. 31), Warszawa–Poznań 1980, s. 36–37.

³⁷ D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 11.

³⁸ Na temat komandorii templariuszy w Chwarszczanach zob. Edward RYMAR, *Komandoria chwarszczańska templariuszy i joannitów (1232–1540)*, *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny*, nr 9: 2002, s. 11–47; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 53–63; Christian GAHLBECK, Dirk SCHUMANN, *Quartschen (Chwarszczany). Kommende des Templers- bzw. Johans-*

na rzecz miasta i ziemi Salzwedel³⁹. Ponadto Otton IV ze Strzałą i Konrad I 22 IV 1282 r. w Stendal przekazali templariuszom prawo patronatu („ius patronatus”) do parafii w Chojnie (niem. Königsberg in der Neumark; woj. zachodniopomorskie, powiat gryfiński, gmina Chojna)⁴⁰.

Wiosną 1283 r. sytuacja w regionie znacznie się skomplikowała. Doszło do wojny między margrabiami brandenburskimi a koalicją władców oraz miast północnoniemieckich i pomorskich. W dniu 13 VI 1283 r. w Rostocku przeciwko Askańczykom został zawiązany potężny sojusz, którego sygnatariuszami byli: książę Saksonii-Lauenburga Jan I, książę pomorski Bogusław IV, książę rugijski Wisław II, panowie z Werle Henryk I i Jan I, hrabiowie szweryńscy Helmold III i Mikołaj I, hrabia Dannenbergu Bernard, książęta meklemburscy Jan II, Henryk II Lew i Jan III, książęta z Rostocku Jan, Mikołaj i Borwin oraz wasale wszystkich wymienionych, a dalej miasta Lubeka, Wismar, Rostock, Stralsund, Greifswald, Szczecin, Demmin i Anklam⁴¹.

Przystąpienie Bogusława IV do wojny miało swoje konsekwencje. Oddziały margrabiów uderzyły na Pomorze, zajmując Pyrzyce (niem. Pyritz) i Stargard (niem. Stargard in Pommern, Stargard an der Ihna) – prawdopodobnie bez walki, w wyniku porozumień z mieszkańcami⁴². Zgodnie z ustaleniami E. Rymara część wojsk brandenburskich zaatakowała z okolic Chojny i przechodząc przez ziemie templariuszy z Rurki, podeszła pod Szczecin⁴³.

Templariusze nie tylko nie stawili oporu oddziałom brandenburskim, lecz także prawdopodobnie udzielili im wsparcia⁴⁴. Można przypuszczać, że na ich decyzję wpłynęło kilka czynników: polityka margrabiów wobec zakonu, w tym przekazanie templariuszom patronatu nad parafią w Chojnie (Stendal, 22 IV 1282 r.)⁴⁵, strach przed splądrowaniem posiadłości zakonnych na Pomorzu przez wojska brandenburskie, możliwość utraty majątków na obszarze

niterordens, [in:] *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, Bd. 2, hrsg. v. Heinz-Dieter HEIMANN [et al.], Berlin 2010, s. 991–1115; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 60–93; Kamil WASILKIEWICZ, *Templariusze i joannici w biskupstwie lubuskim (XIII–XVI w.)* (Gnieźnieńskie Prace Humanistyczne, t. 10), Gniezno 2016, s. 93–108.

³⁹ CDB, Th. 1, Bd. 14, Berlin 1857, nr 24, s. 26–27; UuR, nr 56, s. 53.

⁴⁰ CDB, Th. 1, Bd. 19, nr 3, s. 174; UuR, nr 57, s. 54. Zob. CDB, Th. 1, Bd. 19, nr 10, s. 178; PUB, Bd. 4, Abt. 1, bearb. v. Georg WINTER, Stettin 1903, nr 2189, s. 160; UuR, nr 79, s. 77–78.

⁴¹ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1265, s. 496–497; PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1266, s. 498–501. Zob. E. RYMAR, *Udział Pomorza w wojnie koalicyjnej*, s. 478.

⁴² PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1312, s. 536. Zob. E. RYMAR, *Udział Pomorza w wojnie koalicyjnej*, s. 481.

⁴³ E. RYMAR, *Udział Pomorza w wojnie koalicyjnej*, s. 480; idem, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii*, s. 194.

⁴⁴ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1312, s. 536; UuR, nr 60, s. 56.

⁴⁵ Zob. H. HOOGEWEG, op.cit., s. 861; D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 11–12; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 143–144.

Marchii, w tym komandorii w Tempelhof (obecnie w granicach administracyjnych Berlina)⁴⁶ i Chwarszczanach oraz pochodzenie członków konwentu w Rurce (część braci prawdopodobnie wywodziła się z Brandenburgii)⁴⁷. Ponadto należy brać pod uwagę stosunek templariuszy do kwestii zwierzchnictwa lennego margrabiów nad Pomorzem⁴⁸.

Pośrednim dowodem na udzielenie wsparcia przez braci z Rurki oddziałom brandenburskim są postanowienia układu pokojowego, który został zawarty 13 VIII 1284 r. w pobliżu Vierraden („apud Rotas”; obecnie dzielnica Schwedt/Oder) między margrabiami Ottonem IV i Konradem I a książętami Bogusławem IV i Wisławem II. Wynika z nich, że podczas wojny grupa poddanych księcia pomorskiego nie wywiązała się ze swoich obowiązków wobec niego, a być może nawet nie dochowała mu wierności. Zgodnie z zapisami traktatu Bogusław IV obiecał, że nie podejmie żadnych wrogich działań wobec nich. Klauzula ta dotyczyła: templariuszy z komandorii w Rurce, joannitów z komandorii w Kopaniu („Copan”⁴⁹, „Cvpan”⁵⁰, „Kopan”⁵¹, „Copan”⁵²; miejsce niezidentyfikowane)⁵³, cystersów z opactwa w Kołbaczu (niem. Kolbatz; woje-

⁴⁶ Na temat komandorii templariuszy w Tempelhof zob. Helmut LÜPKE, *Die Templerkommende Tempelhof. Ein Beitrag zur Geschichte des Templerordens in Ostdeutschland*, Teltower Kreiskalender, Jg. 30: 1933, s. 21–34; Paweł STRÓŻYK, *Fundacja preceptorii templariuszy w Tempelhof*, Roczniki Historyczne, R. 58: 1992, s. 5–22; Heiko METZ, *Hermannus de Templo und Tempelhof. Eine Untersuchung zur Ersterwähnung des gleichnamigen Dorfes auf dem Teltow*, Mitteilungsblatt der Landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg, Jg. 102: 2001, Nr. 3, s. 73–87; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 21–32; Michael DE NÈVE, Marcus CANTE, Blandine WITTKOPF, (Berlin-) *Tempelhof. Kommende des Templer- bzw. Johanniterordens*, [in:] *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, Bd. 2, hrsg. v. Heinz-Dieter HEIMANN [et al.], Berlin 2010, s. 1275–1285.

⁴⁷ Zob. A. BREITSPRECHER, op.cit., s. 65; Maria STARNAWSKA, *Templariusze na ziemiach polskich*, [in:] *Templariusze. Historia i mit*, red. Sławomir MAJOCH, Toruń 2004, s. 23.

⁴⁸ D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 11. Zob. Józef SPORS, *Geneza i początki brandenburskiego zwierzchnictwa lennego nad Pomorzem Zachodnim na tle rywalizacji o ziemię nad środkową Odrą i dolną Wartą w latach 1234–1261*, [in:] idem, *Studia nad wczesnośredniowiecznymi dziejami Pomorza Zachodniego XII – pierwsza połowa XIII w.*, Słupsk 1988, s. 287–330; Edward RYMAR, *Wielkie Pomorze obszarem lennym margrabiów brandenburskich z dynastii askańskiej (trybutarnym Rzeszy Niemieckiej)*, Roczniki Historyczne, R. 62: 1996, s. 21–47.

⁴⁹ PUB, Bd. 2, Abt. 1, bearb. v. Rodgero PRÜMERS, Stettin 1881, nr 1096, s. 371.

⁵⁰ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1312, s. 536.

⁵¹ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1329, s. 553.

⁵² PUB, Bd. 3, Abt. 1, bearb. v. Rodgero PRÜMERS, Stettin 1888, nr 1430, s. 15.

⁵³ Hermann Hoogeweg uważał, że siedziba joannitów w Kopaniu znajdowała się niedaleko Stargardu, na południowy wschód od miasta, w dolinie Iny. Christian Gahlbeck lokalizował ją pomiędzy Kolinem (niem. Kollin; woj. zachodniopomorskie, powiat stargardzki, gmina Dolice) a Morzycą (niem. Blumberg; powiat stargardzki, gmina Dolice), na prawym brzegu Małej Iny (podobnie Edward Rymar). Barbara Klasa z kolei uznała, że komturia była położona na terenie Puszczy Goleniowskiej, na północny zachód od Stargardu. Zob. H. HOOGEWEG, op.cit., s. 874;

wództwo zachodniopomorskie, powiat gryfiński, gmina Stare Czarnowo) oraz mieszczan Stargardu i Pyrzyc⁵⁴.

Po wojnie templariusze zacieśnili współpracę z biskupem kamieńskim oraz margrabiami brandenburskimi⁵⁵. Przyniosło to ich zgromadzeniu szereg korzyści. Po pierwsze, 25 VIII 1285 r.⁵⁶ w Neubrandenburgu Herman von Gleichen zwolnił templariuszy z obowiązku uiszczania jemu i jego następcom opłat z majątków, które zakon posiadał w diecezji kamieńskiej, z wyjątkiem corocznej daniny na rzecz biskupa (w wysokości 38 talentów denarów brandenburskich) i kanoników kamieńskich (w kwocie 12 talentów i czterech denarów bez siedmiu solidów). Świadcami jego czynności prawnej byli komandor Chwarszczan Henryk, brat Bernard z Rurki oraz tamtejszy kapłan, Herman⁵⁷. Po drugie, 27 X 1286 r.⁵⁸ w Chwarszczanach Otton V Długi i Otton VI Mały ofiarowali templariuszom miasteczko Sulęcín (niem. Zielenzig) oraz pięć wsi: Długoszyn (niem. Langenfeld; woj. lubuskie, powiat sulęciński, gmina Sulęcín), Brzeźno (niem. Breesen; woj. lubuskie, powiat sulęciński, gmina Sulęcín), Rychlik (niem. Reichen; woj. lubuskie, powiat sulęciński, gmina Sulęcín), Grabno (niem. Buchholz; woj. lubuskie, powiat słuwicki, gmina Ośno Lubuskie) i Lubów (niem. Laubow; woj. lubuskie, powiat sulęciński, gmina Torzym) ze wszystkimi przyległościami, polami, lasami, wodami, pastwiskami, młynami i łąkami, a ponadto wójtostwo z pełnym prawem własności oraz prawo patronatu do kościołów, które znajdowały się w Sulęcinie i wymienionych

Christian GAHLBECK, *Der Oder-Drage-Raum in voraskanischer Zeit. Großpolen, Schlesien und Pommern im Wettstreit um den Besitz der späteren Neumark*, Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands. Zeitschrift für vergleichende und preußische Landesgeschichte, Bd. 45: 1999, s. 2; E. RYMAR, *Kolińska komtura*, s. 62–63; Barbara KLASSA, *Siedziby joannitów na ziemiach polskich do 1312 roku*, Zielona Góra 2012, s. 78.

⁵⁴ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1312, s. 536. Zob. M. WEHRMANN, op.cit., s. 44; M. SCHÜPFERLING, op.cit., s. 141–142; H. HOOGEWEG, op.cit., s. 861; Z. RADACKI, op.cit., s. 118; E. RYMAR, *Okolice Pyrzyc i Stargardu*, s. 97–98; idem, *Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi*, s. 128; idem, *Dzieje Bań*, s. 107; idem, *Kolińska komtura*, s. 62; idem, *Udział Pomorza w wojnie koalicyjnej*, s. 485; idem, *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii*, s. 194; D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 13; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 70; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 144; Marek SMOLIŃSKI, *Między dwoma organizmami państwowymi – biskup kamieński Herman von Gleichen i jego stosunki z książętami Pomorza Zachodniego oraz margrabiami brandenburskimi*, *Średniowiecze Polskie i Powszechnie*, t. 3 (7): 2011, s. 39; P. KOŁOSOWSKI, *Rurka. Wieś templariuszy*, s. 40.

⁵⁵ Zob. D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 13–15; idem, *Zakony rycerskie w polityce biskupa kamieńskiego*, s. 306–310.

⁵⁶ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1352, s. 570; CDB, Th. 1, Bd. 19, nr 12, s. 8; UuR, nr 62, s. 58. Zob. D. WYBRANOWSKI, *Zakony rycerskie w polityce biskupa kamieńskiego*, s. 307–308.

⁵⁷ Zob. E. BURZYŃSKI, *Zestawienie imienne*, s. 581, 588–589.

⁵⁸ CDB, Th. 1, Bd. 19, nr 4, s. 125–126; UuR, nr 63, s. 59. Zob. CDB, Th. 1, Bd. 19, nr 5, s. 126; UuR, nr 68, s. 64–65.

wioskach. Po trzecie wreszcie, Otton V Długi i Albrecht III przekazali templariuszom prawo patronatu do kościoła w Berlinie, co potwierdził papież Mikołaj IV najpóźniej w 1289 r.⁵⁹

Przejawem bliskich relacji templariuszy z margrabiami brandenburskimi była decyzja Ottona VI Małego o podjęciu tymczasowej służby w szeregach ich zakonu. Prawdopodobnie nastąpiło to jesienią 1286 r. Margrabia związał z nimi swój los na kilka lat. Opuścił ich najpóźniej we wrześniu 1291 r.⁶⁰

Zdecydowanie natomiast pogorszyły się stosunki między templariuszami a Bogusławem IV. Książę złamał warunki traktatu z sierpnia 1284 r. i zaatakował posiadłości należące do komandorii w Rurce, co odbyło się za wiedzą jego przyrodnych braci, Barnima II i Ottona I⁶¹. Najazd był prawdopodobnie aktem zemsty za wsparcie, jakie templariusze udzielili wojskom margrabiów w czasie wojny z Brandenburgią i przestrogą dla wszystkich poddanych przed podejmowaniem podobnych działań w przyszłości⁶².

Bogusław IV postanowił unormować relacje z templariuszami najpóźniej w 1288 r., do czego być może namówił go Herman von Gleichen (siostrzeniec biskupa, Bernard von Everstein, prawdopodobnie był wówczas komandorem w Rurce)⁶³. Kiedy razem z braćmi, Barnimem II i Ottonem I, nadawał klasztorowi benedyktynów w Stolpe an der Peene (Meklemburgia-Pomorze Przednie, powiat Vorpommern-Greifswald) prawo patronatu do kościoła w Wolgast, zobowiązał zakonników do przekazania templariuszom z Rurki połowy niezamieszkanych terenów położonych na obszarze Krajny⁶⁴. Zaiścił stan prawny

⁵⁹ UuR, nr 67, s. 63–64.

⁶⁰ Zob. E. RYMAR, *Komandoria chwarszczańska*, s. 23–24; idem, *Władcy Brandenburgii (Askańczycy) na dzisiejszych ziemiach polskich, zwłaszcza w Nowej Marchii i na Pomorzu w latach 1200–1319 (itinerarium)*, wyd. II, *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny*, nr 15: 2008, s. 28; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 90; K. WASILKIEWICZ, op.cit., s. 131.

⁶¹ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4009, s. 373; UuR, nr 66, s. 63.

⁶² Zob. E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 145.

⁶³ D. WYBRANOWSKI, *Zakony rycerskie w polityce biskupa kamińskiego*, s. 308–309. Na temat relacji Hermana von Gleichena z Bogusławem IV zob. M. SMOLIŃSKI, op.cit., s. 37–43.

⁶⁴ Według Helmuta Lüpkego ziemie przekazane templariuszom były położone na pograniczu Pomorza Zachodniego i Wielkopolski. Znajdowały się na północny zachód od jeziora Drawsko, w pobliżu powstałych w późniejszym czasie miejscowości: Rzepowo (niem. Reppow; woj. zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Czaplunek), Warniłęg (niem. Warlang; woj. zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Złocieniec), Uraz (niem. Kalenberg; woj. zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Złocieniec), Bolegorzyn (niem. Gut Bulgrin; woj. zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Złocieniec) i być może Nowe Worowo (niem. Neu Wuhrow; woj. zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Złocieniec). Prawdopodobnie zostały przyłączone do komandorii w Czaplunku (niem. Tempelburg; woj. zachodniopomorskie, powiat drawski, gmina Czaplunek), która powstała na gruncie nadania Przemysła II (PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 4006, s. 371–372) najpóźniej w kwietniu 1303 r. (UuR, nr 78, s. 77). Zob. H. LÜPKE, *Die pommersche terra Kraina*, s. 143–145.

potwierdził Herman von Gleichen w 1288 r. W dokumencie wystawionym przez biskupa, który stanowi jedyne źródło informacji na temat tej cesji, wyraźnie zaznaczono, że templariusze z Rurki otrzymali wskazane ziemie jako rekompensatę za krzywdy wyrządzone im przez wspomnianych książąt⁶⁵.

Należy zauważyć, że pojednawczy gest Bogusława IV wobec templariuszy wpisywał się w nurt książęcej polityki prowadzonej w drugiej połowie lat osiemdziesiątych XIII w., nastawiony na poprawę stosunków z poddanyymi, którzy zawiedli go w czasie wojny z margrabiami brandenburskimi. Od marca 1285 r. świadkami czynności prawnych władcy byli joannici z Kopania, w tym komandorzy Burchard i Bertold⁶⁶, a od listopada opat klasztoru cystersów w Kołbaczu, Herman⁶⁷. Dzięki książęcym nadaniom ok. 1291 r. powstała komandoria szpitalników w Goleniowie (niem. Gollnow)⁶⁸. Bogusław IV wykonał również przyjazne gesty wobec Stargardu. W dniu 15 III 1285 r. nadał miastu przywilej celny⁶⁹, a 26 IX 1289 r. przekazał mieszczanom ziemię nad Iną pod budowę karczmy (za zgodą braci, Barnima II i Ottona I)⁷⁰.

Próba unormowania relacji między Bogusławem IV a templariuszami zakończyła się niepowodzeniem. Powodem tego mogło być uznanie przez zakonników z Rurki nadania książęcego za niewystarczającą rekompensatę lub żądanie władcy dotyczące przeniesienia ich konwentu na obszar Krajny, któremu bracia się sprzeciwili⁷¹. Wydaje się, że templariusze, w ten czy inny sposób, urazili Bogusława IV, a on w przypływie gniewu zaatakował ich komandorię. Rozpoczął się nowy etap konfliktu między księciem a zakonem Świątyni, którego przebieg można zrekonstruować na podstawie bulli papieża Mikołaja IV, wystawionej w Orvieto 27 IX 1291 r.⁷²

⁶⁵ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4009, s. 373; UuR, nr 66, s. 63. Zob. M. SCHÜPFERLING, op.cit., s. 142; Piotr HOPE, *Kwestia sprowadzenia templariuszy do Polski. Rozwój uposażenia zakonu w Wielkopolsce*, Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny, R. 1: 1993, s. 38–39; E. RYMAR, *Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi*, s. 138; idem, *Dzieje Bań*, s. 108; D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 18; idem, *Zakony rycerskie w polityce biskupa kamińskiego*, s. 310; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 70–71; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 145.

⁶⁶ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1329, s. 553; PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1376, s. 592; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1444, s. 27; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1513, s. 81; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1592, s. 138; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1593, s. 138.

⁶⁷ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1359, s. 577; PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1372, s. 589–590; PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1376, s. 592; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1453, s. 34; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1499, s. 71; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1517, s. 84; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1592, s. 138; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1593, s. 138.

⁶⁸ PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1430, s. 15; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1568, s. 121–122. Zob. D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 15–17.

⁶⁹ PUB, Bd. 2, Abt. 2, nr 1329, s. 552–553.

⁷⁰ PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1513, s. 81.

⁷¹ Por. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 108.

⁷² PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 381–383; UuR, nr 69, s. 65–67.

Biorąc pod uwagę treść dokumentu, należy przypuszczać, że atak na komandorię w Rurce nastąpił w 1289 r.⁷³, a w jego wyniku templariusze utracili zarówno ziemię, jak i majątek ruchomy. Według bulli Mikołaja IV księżę Bogusław: „[...] preceptora i braci z koni, wołów, krów, świń, owiec, dochodów, plonów, posiadłości, rocznego czynszu i innych rzeczy do domu tego należących wbrew sprawiedliwości przez przemoc złupił”⁷⁴.

Wydaje się, że w trakcie najazdu nikt nie zginął, ale jego konsekwencją była likwidacja komandorii⁷⁵. Tamtejsi bracia udali się prawdopodobnie do położonych w Marchii Brandenburskiej Chwarszczan, które w linii prostej były oddalone od ich siedziby w Rurce zaledwie o 36 km. Następnie powiadomili zwierzchników prowincji niemiecko-słowiańskiej, licząc na ich pomoc⁷⁶. Należy dodać, że urząd preceptora prawdopodobnie sprawował wówczas brat Fryderyk, nazywany Sylwestrem, a wicepreceptora Jordan von Esebeck⁷⁷, komandor w Lietzen (Brandenburgia, powiat Märkisch-Oderland)⁷⁸.

Preceptor oraz bracia zakonnicy z prowincji Niemiec i Słowiańszczyzny złożyli skargę do Stolicy Apostolskiej (według bulli przeciwko zuchwałości rabusiów, zbójów i najeźdźców). Kuria Rzymska do zbadania sprawy wyznaczyła biskupa Halberstadt, Volrada von Kranichfeld. Duchowny upomniał Bogusława IV i nakazał mu wynagrodzić krzywdy, które uczynił, jednak władca odmówił uczynienia tego, nie godząc się na zadośćuczynienie. Wówczas biskup ekskomunikował go⁷⁹.

⁷³ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 381–383; UuR, nr 69, s. 65–67. Por. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 108; D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 19; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 146–147; P. KOŁOSOWSKI, *Rurka. Wieś templariuszy*, s. 42.

⁷⁴ „[...] quod ipse predictos preceptorem et fratres quibusdam equis, bobus, vaccis, porcibus, ovibus, redditibus, proventibus, possessionibus, annua pensione ac rebus aliis ad domum ipsam spectantibus contra iustitiam per violentiam spoliavit [...]”; UuR, nr 69, s. 65. Zob. PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382. Por. H. HOOGEWEG, op.cit., s. 861; B. KORBAN, op.cit., s. 111; E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 108; D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 18; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 146; P. KOŁOSOWSKI, *Rurka. Wieś templariuszy*, s. 42.

⁷⁵ Zob. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 108.

⁷⁶ Zob. P. KOŁOSOWSKI, *Rurka. Wieś templariuszy*, s. 42–43.

⁷⁷ UuR, nr 65, s. 62. Zob. E. BURZYŃSKI, *Zestawienie imienne*, s. 578–579.

⁷⁸ Na temat komandorii templariuszy w Lietzen zob. Piotr HOPE, *Curia militiae templi in Liceniz. Z dziejów templariuszy na zaodrzańskim obszarze diecezji lubuskiej*, Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny, R. 2–3: 1994–1995, s. 11–18; Anette WIGGER, Dirk SCHUMANN, *Lietzen. Kommande des Templer- bzw. Johanniterordens*, [in:] *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, Bd. 2, hrsg. v. Heinz-Dieter HEIMANN [et al.], Berlin 2010, s. 805–815; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 45–60; K. WASILKIEWICZ, op.cit., s. 108–115.

⁷⁹ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382; UuR, nr 69, s. 65. Zob. M. SCHÜPFERLING, op.cit., s. 142–143; H. HOOGEWEG, op.cit., s. 861; A. BREITSPRECHER, op.cit., s. 78; D. WYBRANOWSKI, *Fundacja komandorii joannitów*, s. 18; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 71; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 146.

Bogusław IV nie przejął się tym. Zgodnie z treścią bulli Mikołaja IV znosił ekskomunikę przez ponad rok. Templariusze poprosili zatem o interwencję arcybiskupa magdeburgskiego Eryka, brata margrabiów brandenburskich, Ottona IV ze Strzałą i Konrada I⁸⁰, którzy zażądał od księcia stosownych wyjaśnień⁸¹.

Władca poinformował arcybiskupa, że konflikt między nim a preceptorem i braćmi zakonu templariuszy został zażegnany na drodze przyjacielskiej umowy, zaakceptowanej przez obie strony. Następnie wysłał do Stolicy Apostolskiej apelację, twierdząc, że Eryk odmówił wysłuchania go, co nie było prawdą. W tej sytuacji arcybiskup uznał, że wyrok biskupa Halberstadt był ogłoszony zgodnie z prawem i należy go przestrzegać, a Bogusława IV publicznie ekskomunikował. Wysłał również pisma do dziekanów kościołów lubeckich i hildesheimskich oraz archidiakona z Röbel w kościele havelberdzkim (obecnie Röbel/Müritz; Meklemburgia-Pomorze Przednie, powiat Mecklenburgische Seenplatte), aby publicznie ogłosili wyrok w formie zwyczajowej⁸².

Duchowni nie wykonali prośby arcybiskupa, wzywając templariuszy do udzielenia wyjaśnień. Prawdopodobnie z inicjatywy archidiakona z Röbel doszło do spotkania z delegacją zakonu, której przewodniczył preceptor prowincji Niemiec i Słowiańszczyzny. Dziekani diecezji lubeckiej i hildesheimskiej nie wzięli w nim udziału. Ci pierwsi przekazali swoje uprawnienia do zajmowania się sprawą dziekanom z Güstrow, drudzy zaś dziekanom z kościoła św. Marii w Halberstadt⁸³.

Wydaje się, że między templariuszami a archidiakonem doszło do poważnej różnicy zdań. Bracia twierdzili, że ani on, ani przybyli subdelegaci nie mają odpowiedniego rozeznania w sprawie i nie powinni się nią zajmować. Prawdopodobnie próbowali wykazać, że spotkanie zostało zwołane bezprawnie, ponieważ archidiakon w momencie wystosowywania pisma informującego o nim był związany ekskomuniką większą⁸⁴.

Postawa templariuszy zapewne wpłynęła na przebieg sprawy. Pismo, prawdopodobnie zawierające wnioski dowodowe, złożone przez prokuratorów zakonnych, komtura w Lietzen Jordana von Esebecka oraz komtura w Rurce Bernarda von Eversteina, zostało uznane przez archidiakona z Röbel i dziekana z Güstrow, a wbrew opinii dziekana z Halberstadt, za niewystarczające dla wykazania winy księcia Bogusława IV. Nie udzielono głosu preceptorowi i innym braciom. Do mównicy nie dopuszczono nawet wspomnianych prokuratorów. Ostatecznie archidiakon i dziekan z Güstrow, mimo apelacji wnoszo-

⁸⁰ Zob. Johannes SCHULTZE, *Die Mark Brandenburg*, Bd. 1, Berlin 1989, s. 183–185.

⁸¹ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382; UuR, nr 69, s. 65–66. Zob. E. RYMAR, *Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi*, s. 138.

⁸² PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382; UuR, nr 69, s. 66. Zob. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 109.

⁸³ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382; UuR, nr 69, s. 66.

⁸⁴ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382; UuR, nr 69, s. 66.

nych przez templariuszy, uchylili wyrok ekskomuniki ciążyący na pomorskim władcy⁸⁵.

Wobec takiego obrotu spraw preceptor i bracia zakonnici zwrócili się po raz kolejny do Stolicy Apostolskiej. Papież Mikołaj IV porozumiał się z prokuratorami obu stron sporu, a następnie nakazał biskupowi Ratzeburga, dziekanowi kościoła św. Mikołaja w Magdeburgu i proboszczowi w Neuruppin wezwać wszystkich zainteresowanych w celu złożenia zeznań, ustalenia przebiegu wydarzeń i zakończenia konfliktu. Zgodnie z ustaleniami na miejsce spotkania wyznaczył Neuruppin⁸⁶.

Chcąc wykonać polecenie papieża, wymienieni biskup, dziekan i proboszcz wezwali księcia Bogusława IV do stawienia się na rozprawie. Przygotowane przez nich pismo dostarczyli władcy templariusze, prezbiter Henryk i rycerz Hildebrand (według bulli Mikołaja IV innym zabrakło odwagi, aby podjąć się tego zadania). Książę kazał ich aresztować, wtrącić do lochu i trzymać pod strażą, okazując w ten sposób pogardę wobec ich zakonu i Stolicy Apostolskiej⁸⁷. Następnie wysłał apelację do Rzymu, kłamiąc, że wezwano go do miejsca niebezpiecznego, które przecież zostało wyznaczone za zgodą prokuratorów obu stron⁸⁸.

Prokurator Stefan de Guarcino, w imieniu księcia, wysłał pismo do dziekana kościoła św. Mikołaja w Magdeburgu, informując go o wniesionej apelacji. Jego treści w publicznym przesłuchaniu zaprzeczył Andrzej Mateusz, prokurator generalny preceptora i braci templariuszy. Wskutek przepychanek sądowych i nieugiętej postawy obu stron sporu doszło do wydłużenia postępowania. Nie umknęło to papieżowi, który dążąc do zakończenia procesu, uznał, że sprawę należy rozstrzygnąć w Kurii Rzymskiej. Z tego powodu 27 IX 1291 r. w Orvieto wydał wspomnianą bullę⁸⁹.

Odbiorcą dokumentu był dziekan kościoła św. Apostołów Piotra i Pawła nowego miasta magdeburgskiego, któremu papież nakazał zająć się sprawą konfliktu Bogusława IV z templariuszami. Aby duchowny mógł rozemnieć się w jej zawiłościach, Mikołaj IV nakreślił szczegółowo przebieg dotychczasowych wydarzeń. Dziekan miał osobiście lub za pośrednictwem innych wezwać Bogusława IV do stawienia się przed jego obliczem w ciągu czterech miesięcy

⁸⁵ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382; UuR, nr 69, s. 66.

⁸⁶ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 382–383; UuR, nr 69, s. 66–67.

⁸⁷ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 383; UuR, nr 69, s. 67. Zob. M. SCHÜPFERLING, op.cit., s. 143; H. HOOGEWEG, op.cit., s. 861; A. BREITSPRECHER, op.cit., s. 78; Z. RADACKI, op.cit., s. 118; E. RYMAR, *Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi*, s. 138; idem, *Dzieje Bań*, s. 108; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 71; E. BURZYŃSKI, *Zakon rycerski templariuszy*, s. 146.

⁸⁸ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 383; UuR, nr 69, s. 67. Zob. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 108.

⁸⁹ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 383; UuR, nr 69, s. 67.

po otrzymaniu powiadomienia. Książę albo jego prokurator mieli przedstawić swoją wersję wydarzeń, potwierdzając ją stosownymi dokumentami i świadectwami. Dziekan o dalszym przebiegu procesu i podjętych przez niego działaniach miał poinformować Stolicę Apostolską⁹⁰.

Nie wiadomo, kiedy zakończył się spór i jakie były tego rezultaty. Materiał źródłowy nie pozwala na rekonstrukcję dalszych wydarzeń. Można jedynie przypuszczać, że Bogusław IV nie wyraził zgody na powrót templariuszy do Rurki, a ich zakon odzyskał tamtejszą komandorię dopiero po podziale Księstwa Pomorskiego w 1295 r. (posiadłości templariuszy znalazły się wówczas w księstwie szczecińskim, rządzonym przez Ottona I)⁹¹. Przemawiają za tym dwie kwestie. Po pierwsze, komandor Bernard von Everstein został w Chwarszczanach, stając na czele tamtejszego konwentu najpóźniej w listopadzie 1291 r.⁹² Po drugie, ponowną obecność templariuszy w Rurce potwierdza dokument z 25 II 1296 r.⁹³

* * *

Konflikt między księciem Bogusławem IV a zakonem Świątyni rozpoczął się w 1283 r. Bezpośrednią przyczyną jego wybuchu było prawdopodobnie wsparcie udzielone przez templariuszy z komandorii w Rurce oddziałom brandenburskim, które zaatakowały Księstwo Pomorskie w trakcie wojny margrabiów brandenburskich a koalicją władców oraz miast północnoniemieckich i pomorskich. Warto zauważyć, że wojna ukazała szereg problemów wewnętrznych trapiących państwo Bogusława IV. Część z nich była rezultatem niezależności lokalnego duchowieństwa. Postawa templariuszy z Rurki, joannitów z Kopania oraz cystersów z Kołbacza, na których książę nie mógł liczyć w obliczu zagrożenia zewnętrznego, osłabiała spójność jego władztwa.

Konflikt miał bardzo burzliwy przebieg. Oddziały Bogusława IV dwukrotnie najechały posiadłości templariuszy, prawdopodobnie w 1284 i 1289 r. Wydaje się, że pierwszy z ataków miał wymiar symboliczny i nie wpłynął w znaczący sposób na funkcjonowanie komandorii w Rurce. Analiza źródeł nie wykazała, aby templariusze podjęli wówczas jakiegokolwiek działania na drodze prawnej wymierzone we władcę. Drugi atak miał inny charakter. W jego wyniku zakonnicy utracili ziemie i majątek ruchomy oraz opuścili granice Księstwa

⁹⁰ PUB, Bd. 6, Abt. 2, nr 4023, s. 383; UuR, nr 69, s. 67. Zob. H. HOOGEWEG, op.cit., s. 861; E. RYMAR, *Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi*, s. 138; G. LEHMANN, Ch. PATZNER, op.cit., s. 71.

⁹¹ Zob. E. RYMAR, *Dzieje Bań*, s. 109.

⁹² CDB, Th. 1, Bd. 24, nr 10, s. 7; PUB, Bd. 3, Abt. 1, nr 1596, s. 140; UuR, nr 70, s. 68.

⁹³ *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte*, hrsg. v. Georg W. VON RAUMER, Hildesheim–New York 1976, nr 34, s. 25–26; PUB, Bd. 3, Abt. 2, bearb. v. Rodgero PRÜMERS, Stettin 1891, nr 1758, s. 266; UuR, nr 75, s. 72–73.

Pomorskiego. Następnie zwrócili się o pomoc do zwierzchników prowincji Niemiec i Słowiańszczyzny, którzy przeciwko księciu złożyli skargę do Stolicy Apostolskiej. W ten sposób doszło do procesu, w który zaangażowano m.in. papieża Mikołaja IV, arcybiskupa magdeburgskiego Eryka, biskupów Halberstadt i Ratzeburga, archidiacona z Röbel oraz dziekanów z Güstrow, Halberstadt i Magdeburga.

Bogusław IV zdecydowanie sprzeciwiał się jakimkolwiek zadośćuczynieniu na rzecz zakonu Świątyni. Należy przypomnieć, że przez ponad rok był obłożony ekskomuniką, a templariuszy, którzy dostarczyli mu wezwanie na rozprawę nakazał aresztować i wtrącić do lochu. Działania podjęte przez księcia świadczą o sile charakteru tego władcy, który rzucił wyzwanie zakonowi rycerskiemu o międzynarodowym charakterze. Można doszukać się w nich próby zapanowania nad lokalnym duchowieństwem i chęci wzmocnienia pozycji panującego wobec instytucji kościelnych na Pomorzu, a tym samym zwiększenia wewnętrznej spójności swojego władztwa terytorialnego.

Proces między Bogusławem IV a templariuszami trwał co najmniej do jesieni 1291 r., ale zakonnicy odzyskali komandorię w Rurce prawdopodobnie dopiero po podziale Księstwa Pomorskiego, kiedy znalazła się ona na obszarze księstwa szczecińskiego rządzonego przez Ottona I.

BIBLIOGRAFIA

- Baron, Arkadiusz and Henryk Pietras, eds. *Dokumenty soborów powszechnych. Tekst grecki, łaciński, polski*, vol. 2: *Konstantynopol IV, Lateran I, Lateran II, Lateran III, Lateran IV, Lyon I, Lyon II, Vienne (869–1312)*. Translated by Arkadiusz Baron [et al.]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2003.
- Bobowski, Kazimierz. “Dyktat dokumentów zachodniopomorskich dla klasztoru cystersów w Reinfeld (do końca XIII wieku).” In *Scriptura custos memoriae. Prace historyczne*, edited by Danuta Zydorek, 285–290. Poznań: Instytut Historii UAM, 2001.
- Breitsprecher, Albert. *Die Komturei Rörchen-Wildenburch. Geschichte des Landes Bahn und Wildenbruch*. Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 1940.
- Brzustowicz, Grzegorz J. “Likwidacja zakonu templariuszy w Nowej Marchii i na Pomorzu Zachodnim.” *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 16 (2009): 47–59.
- Burzyński, Edmund. *Zakon rycerski templariuszy na ziemiach Polski piastowskiej i na Pomorzu Zachodnim*. Wodzisław Śląski: Wydawnictwo Templum, 2010.
- Burzyński, Edmund. “Zestawienie imienne i przynależność konwentualna członków rycerskiego zakonu templariuszy z komandorii lokowanych na terenie ziem piastowskich i na Pomorzu Zachodnim.” In *Na szlakach dwóch światów. Studia ofiarowane Profesorowi Jerzemu Hauzińskiemu*, edited by Agnieszka Teterycz-Puzio, 571–594. Słupsk: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pomorskiej w Słupsku, 2016.

- Gahlbeck, Christian and Dirk Schumann. "Quartschen (Chwarszczany). Kommende des Templer- bzw. Johanniterordens." In *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, vol. 2, edited by Heinz-Dieter Heimann [et al.], 991–1115. Berlin: be.bra Wissenschaft, 2010.
- Gahlbeck, Christian. "Der Oder-Drage-Raum in voraskanischer Zeit. Großpolen, Schlesien und Pommern im Wettstreit um den Besitz der späteren Neumark." *Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands. Zeitschrift für vergleichende und preußische Landesgeschichte* 45 (1999): 1–97.
- Gut, Agnieszka. "Kolejność świadków rycerskich w testacjach dokumentów książąt zachodniopomorskich do połowy XIV wieku." *Studia Źródłoznawcze* 39 (2001): 29–35.
- Heinemann, Otto, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 6/2. Stettin: Verlag von Paul Riekammer, 1907.
- Hoogeweg, Hermann. *Die Stifter und Klöster der Provinz Pommern*, vol. 2. Stettin: Verlag Leon Sauniers Buchhandlung, 1925.
- Hope, Piotr. "Curia militiae templi in Liceniz. Z dziejów templariuszy na zaodrzańskim obszarze diecezji lubuskiej." *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny* 2–3 (1994–1995): 11–18.
- Hope, Piotr. "Kwestia sprowadzenia templariuszy do Polski. Rozwój uposażenia zakonu w Wielkopolsce." *Poznański Rocznik Archiwalno-Historyczny* 1 (1993): 15–40.
- Irgang, Winfried, ed. *Urkunden und Regesten zur Geschichte des Templerordens im Bereich des Bistums Cammin und der Kirchenprovinz Gnesen*. Köln, Wien: Böhlau Verlag, 1987.
- Klassa, Barbara. *Siedziby joannitów na ziemiach polskich do 1312 roku*. Zielona Góra: Eternum. Wydawnictwo z Pracownią Humanistyczną, 2012.
- Klempin, Robert, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 1/1. Stettin: in Kommission bei Th. von der Rahmer, 1868.
- Kołosowski, Przemysław. *Rurka. Wieś templariuszy*. Chwarszczany: Czarny Templariusz, 2018.
- Kołosowski, Przemysław. "Z badań nad dziejami templariuszy na pograniczu brandenbursko-pomorskim. Komandoria w Rurce." In *Pogranicze polsko-pruskie i krzyżackie*, vol. 2, edited by Kazimierz Grążawski, 433–452. Włocławek, Brodnica: Lega – Oficyna Wydawnicza Włocławskiego Towarzystwa Naukowego, 2007.
- Kołosowski, Przemysław. "Z badań nad siedzibami templariuszy na ziemiach pogranicza wielkopolsko-pomorsko-lubusko-brandenburskiego." *Zeszyty Naukowe. Nowa Marchia – Prowincja Zapomniana – Wspólne Korzenie* 7 (2007): 36–73.
- Korban, Bogusław. "Fundacje templariuszowskie na ziemiach polskich." *Przegląd Zachodniopomorski* 1/1 (1986): 101–116.
- Kuklik, Mirosław. "Narzędzia i metody połowów w rybołówstwie przybrzeżnym." In *Jem jô rëbòk... Rybołówstwo na Kaszubach – tradycja i współczesność*, edited by Anna Kwaśniewska, 271–312. Wieżycza: Kaszubski Uniwersytet Ludowy, 2014.
- Lehmann, Gunther and Christian Patzner. *Die Templer im Osten Deutschlands*. Erfurt: LePa-Bücher, 2005.

- Lüpke, Helmut. "Die pommersche terra Krayna und der Templerorden." *Monatsblätter der Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde* 46/10 (1932): 141–146.
- Lüpke, Helmut. "Die Templerkommende Tempelhof. Ein Beitrag zur Geschichte des Templerordens in Ostdeutschland." *Teltower Kreiskalender* 30 (1933): 21–34.
- Metz, Heiko. "Hermannus de Templo und Tempelhof. Eine Untersuchung zur Ersterwähnung des gleichnamigen Dorfes auf dem Teltow." *Mitteilungsblatt der Landesgeschichtlichen Vereinigung für die Mark Brandenburg* 102/3 (2001): 73–87.
- Nève de, Michael, Marcus Cante and Blandine Wittkopp. "(Berlin-) Tempelhof. Kommende des Templer- bzw. Johanniterordens." In *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, vol. 2, edited by Heinz-Dieter Heimann [et al.], 1275–1285. Berlin: be.bra Wissenschaft, 2010.
- Prümers, Rodgero, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 2/1. Stettin: in Kommission bei Th. von der Rahmer, 1881.
- Prümers, Rodgero, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 2/2. Stettin: Theodor von der Rahmer, 1885.
- Prümers, Rodgero, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 3/1. Stettin: Friedr. Ragelsche Buchhandlung (Paul Riekammer), 1888.
- Prümers, Rodgero, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 3/2. Stettin: Friedr. Ragel (Paul Riekammer), 1891.
- Radacki, Zbigniew. *Średniowieczne zamki Pomorza Zachodniego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976.
- Raumer von, Georg W., ed. *Codex diplomaticus Brandenburgensis continuatus. Sammlung ungedruckter Urkunden zur Brandenburgischen Geschichte*. Hildesheim, New York: Georg Olms Verlag, 1976.
- Riedel's Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, vol. 1/14. Berlin: G. Reimer, 1857.
- Riedel's Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, vol. 1/19. Berlin: G. Reimer, 1860.
- Riedel's Codex diplomaticus Brandenburgensis. Sammlung der Urkunden, Chroniken und sonstigen Geschichtsquellen für die Geschichte der Mark Brandenburg und ihrer Regenten*, vol. 1/24. Berlin: G. Reimer, 1863.
- Rymar, Edward. "Dzieje Bań i Ziemi Bańsko-Swobnickiej ok. 1230–1945." In *Banie nad Tywą. Z dziejów Ziemi Bańsko-Swobnickiej*, edited by Edward Rymar, 67–205. Pyrzyce: Wydawnictwo „Gazety Ziemi Pyrzyckiej”, 1999.
- Rymar, Edward. *Historia polityczna i społeczna Nowej Marchii w średniowieczu (do roku 1535)*. Gorzów Wielkopolski: Wojewódzka i Miejska Biblioteka Publiczna im. Zbigniewa Herberta, 2015.
- Rymar, Edward. "Kolińska komturia na tle dawnych dziejów stargardzkich joannitów." *Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie poświęcony przeszłości i kulturze Pomorza* 3 (2003): 49–70.

- Rymar, Edward. "Komandoria chwarszczańska templariuszy i joannitów (1232–1540)." *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 9 (2002): 11–47.
- Rymar, Edward. "Okolice Pyrzyce i Stargardu w okresie wzmożonej agresji brandenburskiej na Pomorzu w drugiej połowie XIII wieku." *Zeszyty Pyrzyckie* 2 (1969): 89–99.
- Rymar, Edward. *Rodowód książąt pomorskich*, vol. 1. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 1995.
- Rymar, Edward. "Stosunki Przemysła II z margrabiami brandenburskimi ze starszej linii askańskiej w latach 1279–1296." In *Przemysł II. Odnowienie Królestwa Polskiego*, edited by Jadwiga Krzyżaniakowa, 123–144. Poznań: Instytut Historii UAM, 1997.
- Rymar, Edward. "Udział Pomorza w wojnie koalicyjnej z Brandenburgią 1283–1284." In *W kręgu idei, polityki i wojska. Studia ofiarowane Profesorowi Januszowi Farysiowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, edited by Tomasz Sikorski, Henryk Walczak and Adam Wątor, 471–487. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 2009.
- Rymar, Edward. "Wielkie Pomorze obszarem lennym margrabiów brandenburskich z dynastii askańskiej (trybutarnym Rzeszy Niemieckiej)." *Roczniki Historyczne* 62 (1996): 21–47.
- Rymar, Edward. "Władcy Brandenburgii (Askańczycy) na dzisiejszych ziemiach polskich, zwłaszcza w Nowej Marchii i na Pomorzu w latach 1200–1319 (itinerarium), wyd. II." *Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny* 15 (2008): 17–40.
- Schultze, Johannes. *Die Mark Brandenburg*, vol. 1. Berlin: Duncker & Humblot, 1989.
- Schüpferling, Michael. *Der Tempelherren-Orden in Deutschland*. Bamberg: Dr. J. Kirsch, 1915.
- Smoliński, Marek. "Między dwoma organizmami państwowymi – biskup kamieński Herman von Gleichen i jego stosunki z książętami Pomorza Zachodniego oraz margrabiami brandenburskimi." *Średniowiecze Polskie i Powszechne* 3 (2011): 25–44.
- Spors, Józef. *Studia nad wczesnośredniowiecznymi dziejami Pomorza Zachodniego XII – pierwsza połowa XIII w.* Słupsk: Oficyna Wydawnicza Stowarzyszenia Społeczno-Kulturalnego „Pobrzeże”, 1988.
- Starnawska, Maria. *Między Jerozolimą a Łukowem. Zakony krzyżowe na ziemiach polskich w średniowieczu*. Warszawa: Wydawnictwo DiG, 1999.
- Starnawska, Maria. "Templariusze na ziemiach polskich." In *Templariusze. Historia i mit*, edited by Sławomir Majoch, 19–25. Toruń: Muzeum Okręgowe w Toruniu, 2004.
- Stróżyk, Paweł. "Fundacja preceptorii templariuszy w Tempelhof." *Roczniki Historyczne* 58 (1992): 5–22.
- Strzelczyk, Jerzy. *Brandenburgia*. Warszawa: Książka i Wiedza, 1975.
- Turek-Kwiatkowska, Lucyna. "Wik Dolny." In *Encyklopedia Szczecina*, vol. 2: P–Ż, edited by Tadeusz Białecki, 609–610. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 2000.
- Walachowicz, Jerzy. *Geneza i ustrój polityczny Nowej Marchii do początków XIV wieku*. Warszawa, Poznań: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1980.

- Wasilkiewicz, Kamil. *Templariusze i joannici w biskupstwie lubuskim (XIII–XVI w.)*. Gniezno: Instytut Kultury Europejskiej UAM, 2016.
- Wehrmann, Martin. "Der Templerorden in Pommern." *Monatsblätter der Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde* 10/3 (1896): 40–44.
- Wigger, Anette and Dirk Schumann. "Lietzen. Kommende des Templer- bzw. Johanniterordens." In *Brandenburgisches Klosterbuch. Handbuch der Klöster, Stifte und Kommenden bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*, vol. 2, edited by Heinz-Dieter Heilmann [et al.], 805–815. Berlin: be.bra Wissenschaft, 2010.
- Winter, Georg, ed. *Pommersches Urkundenbuch*, vol. 4/1. Stettin: Verlag von Paul Riekammer, 1903.
- Wybranowski, Dariusz. "Fundacja komandorii joannitów w Goleniowie na tle stosunków księcia Bogusława IV z zakonami rycerskimi w latach 1280–1291." *Przegląd Zachodniopomorski* 14/3 (1999): 9–23.
- Wybranowski, Dariusz. "Recepcja idei wypraw krzyżowych i echa 'misji pruskiej' na Pomorzu Zachodnim w XII–XIII wieku." *Przegląd Zachodniopomorski* 16/4 (2001): 7–36.
- Wybranowski, Dariusz. "Udział rycerstwa w konflikcie Bogusława IV z juniorami w latach 1294–1295. Przyczynek do układów podziałowych księstwa zachodniopomorskiego w 1295 roku." *Przegląd Zachodniopomorski* 15/3 (2000): 7–38.
- Wybranowski, Dariusz. "Zakony rycerskie w polityce biskupa kamińskiego Hermana von Gleichena w latach 1261–1288." In *Mazowsze, Pomorze, Prusy*, edited by Błażej Śliwiński, 295–313. Gdańsk: Officina Ferberiana, 2000.
- Zientara, Benedykt. "Rola Szczecina w odrzańskim i bałtyckim handlu zbożem XIII–XIV w., cz. 1." *Przegląd Historyczny* 52/3 (1961): 413–444.